

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ : ศึกษากรณี ลุ่มน้ำคลองอุตะเภา จังหวัดสงขลา

Peoples Participation to word Management of Water Resoruces : Acase Study of Sub basin Khlong U-Taphao Soungkhla

จันทิรา สุขติวานันท์

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ : ศึกษากรณี
ลุ่มน้ำคลองอุตะเภา จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในการ
บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ลุ่มน้ำคลองอุตะเภา จังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามี
ส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ลุ่มน้ำคลองอุตะเภา จังหวัดสงขลา และเพื่อเป็นข้อเสนอแนะ แนวทางใน
การปรับปรุง แก้ไข การดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มี
ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัยสรุปได้ว่าที่ผ่านมการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐยังคงประสบปัญหาหลายประการ
ทั้งประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการและการจัดทำระบบฐานข้อมูล การบังคับใช้กฎหมาย ขาดการมีส่วนร่วม
ของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะภาคประชาชน ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรน้ำที่ผ่านมามีเกิดจากความเข้มแข็งของ
ชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ชุมชนเกิดการเรียนรู้และสร้างกระบวนการจัดการน้ำที่เหมาะสมเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มความ
เข้มแข็ง เกิดเป็นเครือข่ายภาคประชาชน มีการทำงานที่มีกระบวนการคิด ไตร่ตรอง ตัดสินใจและลงมือทำร่วมกัน
ภายใต้การบริหารจัดการของชุมชนเอง ดังนั้น เพื่อให้การเกิดความสำเร็จในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ
น้ำในภาพรวม สามารถแก้ปัญหาจากการใช้ทรัพยากรน้ำได้อย่างยั่งยืนได้นั้น จำเป็นที่ภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญกับ
การบริหารจัดการน้ำในภาคประชาชน การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ประกอบกับข้อ
ค้นพบจากวิจัยซึ่งนอกจากการให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนแล้ว การบริหารจัดการความขัดแย้ง
และการสร้างความเข้าใจร่วมกัน รวมไปถึงการสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำใน
พื้นที่ลุ่มน้ำก็ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญเนื่องจากในพื้นที่ลุ่มน้ำหนึ่ง ๆ จะมีกลุ่มทางสังคมที่หลากหลาย เมื่อสามารถสร้างความ
เข้าใจและลดความขัดแย้งทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มได้แล้ว ก็จะช่วยส่งเสริมให้การบริหารจัดการน้ำเป็นไปด้วย
ความราบรื่น รวมไปถึงแนวทางความสำเร็จและปัจจัยที่คาดว่าจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการ
ทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอุตะเภาได้ เช่น การบริหารจัดการน้ำโดยใช้องค์ความรู้ทั้งที่เป็นภูมิ
ปัญญาดั้งเดิม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผสมผสานเข้าด้วยกัน การใช้นวัตกรรม ความรู้ความเข้าใจธรรมชาติและ
ประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ปัญหา การใช้ระบบการจ่ายค่าตอบแทนให้กับผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมด เพื่อที่จะให้มีประสิทธิภาพ
และควรดำเนินการอย่างยุติธรรม โปร่งใสการตั้งกลไกการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง การให้ค่าชดเชยสำหรับชาวบ้านที่
รักษาผืนป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำ จากปัจจัยทั้งหมดหากมีการผสมผสานปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างถูกต้อง
เหมาะสมแล้ว คาดว่าจะสามารถนำไปสู่การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และนำไปสู่ความยั่งยืนใน
พื้นที่ลุ่มน้ำคลองอุตะเภาได้ในอนาคต

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม,การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

Abstract

The study of "Public Participation in Water Resources Management: A Case Study of Khlong U-Taphao Watershed, Songkhla" aims to study the level of public participation in water resources management of Khlong U-Taphao Watershed in order to observe the factors that affect public participation in the process of water resource management and to use the result as a guideline, suggestion and operation in public participation more efficiency

The result demonstrated that previous water resources management by government still has several issues to consider. The challenges of this management are the efficiency of the system through management, data base, low enforcement and the lack of public participation of every stakeholder especially people in the community. According to literature review, the success in resources management is always taking place in strong community. The society itself would like to learn and create appropriated water management by people network. They have concrete system to manage their resources. Therefore, the readiness of community is the keys success to management. In addition, to reach the success point of sustainable development through public participation, government has to set this issue as a priority of the development. Government has to create opportunity for community to manage themselves. Moreover, conflict management, common goals and commitment within the area also has to take in consideration. The level of public participation in water resources management is in middle stage because in order to participate in management, public have to have common problem that draw them to take an action in the development such as the problem of this watershed had effected them or there will be a problem that will effected that in the future. The factors that have effect in public participation in this research are the problem of area which never considers developing, the limited access of information, and the opportunity that public can illustrate their problem, the concrete commitment from government toward the issues. This low public participation shown as a result because in almost every project that have been done in public participation is never considered to develop. The government has limited in process of management. Moreover, lower income class, there aren't available to participate in the development. To increase amount of public participation, there must be more opportunities for people to involve in every processes of water resources management. In one watershed community, they are combined with different believes. Society needs to reduce conflicts in order to set common goals between the groups. Integrated water resources management needed to apply to increase the level of public participation in area of interest. For example, traditional wisdom with new technology can create new innovation. This application can be give possibility to solve the old problem. To create second income for participants also can help the efficiency of the management. Therefore, every activity that has investment involve need to be transparent in every processes, in order to gain trust and faint from the community. There should be a reward for conservation community and a process to reduce conflict in the area. If all of suggestion above can be apply in the appropriate way, there sure is the bright future of sustainable development in Khlong U-Taphao Watershed.

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ น้ำตามสภาพธรรมชาติที่ประชาชนทุกท้องที่อาศัยใช้ ได้แก่ น้ำในบรรยากาศ น้ำผิวดิน และน้ำบาดาล เป็นผลิตผลจากธรรมชาติที่เราไม่สามารถผลิตเพิ่มขึ้นมา หรือลดปริมาณที่มีอยู่ในธรรมชาติได้เองตามต้องการ บางปีอาจเกิดฝนแล้งเป็นเหตุให้น้ำในแม่น้ำลำธารมีน้อย จนไม่สามารถแบ่งปันได้ทั่วถึง หรือบางปีฝนตกชุก ต่อเนื่องจนเกิดความเสียหายเนื่องจากน้ำท่วมทรัพย์สินและพื้นที่ชุมชน ตลอดจนการมีน้ำเสียหรือมลพิษทางน้ำเกิดขึ้นในหลายท้องที่ตามมาอีกด้วย นับเป็นวิกฤตการณ์เกี่ยวกับน้ำ ซึ่งปัจจุบันนี้เกิดขึ้นอยู่ตามท้องถิ่น ต่างๆ ทุกภาคของประเทศไทยในสภาพค่อนข้างใกล้เคียงกันแทบทุกปี

การจัดการน้ำต้องมีกระบวนการบริหารจัดการน้ำ ทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างสอดคล้องและบูรณาการเพื่อรักษาคุณภาพทางธรรมชาติในทุกกลุ่มน้ำไว้ โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และที่สำคัญ คือประชาชน ในกลุ่มน้ำผู้มีส่วนได้เสีย กลไกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำด้าน ต่างๆ ควรพัฒนาให้มีการดำเนินการในทุกด้านให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยต้องร่วมทำการศึกษาค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำ เช่น การขาดแคลนน้ำ การเกิดอุทกภัย และด้านคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรม เป็นต้น ที่เกิดขึ้นในชุมชน และความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาน้ำของชุมชน ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อ ชุมชน หรือสนองความต้องการน้ำของชุมชน ร่วมวางแผนนโยบาย หรือกำหนดแผนงานกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อบรรเทาหรือขจัดปัญหาเรื่องน้ำที่สนองความต้องการของชุมชน ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรน้ำที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างเป็นธรรม ร่วมจัดการ ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ ปัญหาการขาดแคลนน้ำและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ทั้งอุทกภัยและปัญหาภัยแล้งมีแนวโน้มจะเกิด ขึ้นบ่อยครั้ง และทวีความรุนแรง ดังนั้นโอกาสที่ความรุนแรงของปัญหาการขาดแคลนน้ำและความขัดแย้งจากการแย่งชิงน้ำระหว่างกลุ่มน้ำ และระหว่างภาคการผลิตจะเพิ่มสูงขึ้นในทุกสาขาการผลิต ทั้งนี้หมู่บ้านที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยแล้งในระดับปานกลางถึงระดับรุนแรง สาเหตุสำคัญเกิดจากพื้นที่ที่เป็นป่าต้นน้ำถูกบุกรุกทำลาย การขาดแคลนน้ำจากการที่ปริมาณน้ำฝนมีความแปรปรวนในหลายพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศจะส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำท่า และน้ำใต้ดินในระยะยาว ในขณะที่ความต้องการใช้น้ำเพิ่มสูงขึ้น ทำให้เกิดความไม่สมดุลของปริมาณน้ำ จนส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมของ พื้นที่เสื่อมโทรมลง

ดังนั้นกลไกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำด้านต่างๆ ของกลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา จังหวัดสงขลา ควรพัฒนาให้มีการดำเนินการในทุกด้านให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน คือ 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และ สาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำ ได้แก่ การขาดแคลนน้ำ การเกิดอุทกภัย และด้านคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นในชุมชน 2) ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการ พัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน 3) ร่วมวางแผนนโยบาย หรือกำหนดแผนงาน กิจกรรมหรือโครงการ เพื่อบรรเทาหรือขจัดปัญหาเรื่องน้ำที่สนองความต้องการของชุมชน 4) ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรน้ำที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างเป็นธรรม 5) ร่วมจัดการ หรือปรับปรุงรับการบริหารงานพัฒนาเกี่ยวกับน้ำในกลุ่มน้ำให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 6) ร่วมลงทุนในกิจกรรม โครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของชุมชนเอง และของหน่วยงาน 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วม บำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ ทั้งที่เอกชนและรัฐดำเนินการให้ใช้ประโยชน์ไต่ยี่นานตลอดไป 9) ร่วมประชุม อบรม สัมมนา ที่ทางราชการและภาคเอกชนจัดขึ้น โดยร่วมเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาน้ำ ต่างๆ ร่วมกัน 10) มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชักชวน แนะนำ ประชาสัมพันธ์ เรื่องราว ข่าวสาร เกี่ยวกับการ บริหารจัดการน้ำด้านต่างๆ ให้ประชาชนในชุมชนของแต่ละกลุ่มน้ำได้รับรู้เรื่องราวและเกิดความเข้าใจที่ดี

การศึกษาการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการบริหารจัดการน้ำ จึงต้องพัฒนากลไกและกระบวนการ บริหารจัดการอย่าง บูรณาการขึ้นมา โดยเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานและการทำงานร่วมกันของฝ่ายราชการ องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนา การใช้และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ โดยให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่ ผู้นำชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพกระบวนการเรียนรู้และริเริ่มในชุมชน พัฒนาระบบรวบรวมและจัดทำข้อมูลระดับท้องถิ่น ให้สอดคล้องกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ สามารถร่วมกันนำพาให้การบริหารจัดการทรัพยากร น้ำทุกด้านเป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัย การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ : ศึกษากรณี ลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกา จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ลุ่มน้ำคลอง อุต๊ะเกา จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำ คลองอุต๊ะเกา จังหวัดสงขลา
3. เพื่อเป็นข้อเสนอแนะ แนวทางในการปรับปรุง แก้ไข การดำเนินงาน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

1. พื้นที่การวิจัย พื้นที่ลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกา ครอบคลุมพื้นที่ ๘ อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอสะเตา อำเภอหาดใหญ่ อำเภอจะนะ อำเภอคลองหอยโข่ง อำเภอหาดใหญ่ อำเภอบางกล่ำ และอำเภอเมืองสงขลา
2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนผู้ที่มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคลอง อุต๊ะเกา และ ตัวแทนจากชุมชน ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจที่ เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกา ตัวแทนจากสถาบันการศึกษา ตัวแทนจากสถาบัน ศาสนาในพื้นที่ ตัวแทนจากภาคธุรกิจในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกา จำนวน 10 คน
3. เนื้อหาการวิจัย เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ลุ่มน้ำคลองอุต๊ะเกา จังหวัดสงขลา ตลอดจนประมวลปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ ในเชิงนโยบายเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาและยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ และสามารถนำผลการวิจัย ไปประยุกต์ใช้กับลุ่มน้ำอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้ คาดว่าจะมีประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ทำให้ทราบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการในพื้นที่ลุ่มน้ำ คลองอุต๊ะเกา จังหวัดสงขลา
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ
3. นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม

นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมกับภาครัฐในขั้นตอนต่าง ๆ การจัดการ หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น
ทรัพยากรน้ำ หมายถึง น้ำบนผิวดิน น้ำใต้ดิน และน้ำในทะเลอาณาเขตที่อยู่ในแหล่งน้ำธรรมชาติ หรือที่ มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งแหล่งน้ำระหว่างประเทศไทย อาจนำมาใช้ประโยชน์ได้

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการ การจัดการ การใช้ประโยชน์ การบำรุงรักษา การพัฒนา การป้องกัน การแก้ไขปัญหา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และ การดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ

ลุ่มน้ำ หมายถึง บริเวณพื้นที่ซึ่งครอบคลุมลำน้ำธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่รวมน้ำตามที่คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติกำหนดตามลักษณะภูมิศาสตร์และวัตถุประสงค์ในการบริหาร

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527:6-7) ให้ความหมายและหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนและชุมชน ทั้งในรูปของส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526:20) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง

อคิน ระพีพัฒน์ (2527:320) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้นำทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา

นดา ดำริห์เลิศ (2542:21) ได้ให้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนมีการปฏิบัติร่วมกันในการพัฒนาชุมชน โดยความสมัครใจ ในลักษณะของการร่วมตัดสินใจร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผลร่วมบำรุงรักษา และร่วมรู้สึกเป็นเจ้าของ

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2542:138-139) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา วางแผนการตัดสินใจ

1.2 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

อำนาจ อนันตชัย (2526:124-130) อ้างถึงใน สนธยา พลศรี (2535:156) นอกจากแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการหรือแผนงานต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชนในอันที่จะช่วยให้โครงการหรือแผนงานเหล่านั้น ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ แต่เนื่องจากชุมชนต่าง ๆ มีลักษณะทางด้านกายภาพและด้านสภาพแวดล้อม อื่น ๆ ที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดทฤษฎีที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนต่าง ๆ เหล่านั้น ทฤษฎีที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา จึงมีเนื้อหาแตกต่างกัน มีดังนี้

1.ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion Theory) กล่าวถึงการใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำโดยใช้หลักพฤติกรรมของมนุษย์ การเกลี้ยกล่อมต้องอาศัยชนส่วนใหญ่ และใช้เวลานานมาก ในการเกลี้ยกล่อมต้องอาศัยพฤติกรรม สัญชาตญาณ การศึกษาอบรมและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมรอบตัว การเกลี้ยกล่อมจะให้ผลดีต้องสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ให้เกิดศรัทธาตรงกัน

2.ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของชนในชาติ (National Morale Theory) กล่าวถึง การสร้างกำลังใจหรือการสร้างขวัญขึ้นมาเพื่อให้คนเกิดกำลังใจในการทำงานในการฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ คนที่มีขวัญในการทำงานดีจะเกิดความรู้สึก

รับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าคนที่ไม่มีขวัญและกำลังใจ เมื่อคนมีสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ก็จะทำให้เขามีความคิดที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมในด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะพิทักษ์รักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวมเอาไว้

3. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการจูงใจให้คนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ชนหมู่มากจำเป็นจะต้องมีผู้นำที่มีความสามารถในการตัดสินใจ รู้จักประนีประนอม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และอดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ ผู้นำช่วยให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานกันอย่างมีขวัญและกำลังใจทำให้คนหมู่มากเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ การสร้างผู้นำจึงเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่ง เพราะผู้นำที่ดี สามารถจูงใจให้คนคล้อยตาม และเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือด้วยดี

4. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative System and Method Theory) กล่าวว่าการใช้ระบบการบริหารเป็นวิธีการในการระดมความร่วมมือที่ง่ายที่สุด เพราะใช้กฎหมายระเบียบแบบแผนในการดำเนินการ แต่ผลของการร่วมมือยังไม่ดีเท่าที่ควร ระบบการบริหารแบบกระจายอำนาจ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของแนวการพัฒนาที่มุ่งให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจ การประเมินผลโครงการและอื่น ๆ ไม่ว่าประชาชนจะเข้าร่วมโดยตรง หรือเข้าร่วมโดยอ้อม ผ่านผู้แทนหรือไม่ก็ตาม

5. ทฤษฎีแรงจูงใจ (Theory of Human Motivation) มาสโลว์ ได้อธิบายว่า การจูงใจคนนั้น จะต้องรู้ความต้องการตามลำดับขั้นของคน และการปฏิบัติการเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น มาสโลว์ แบ่งลำดับความต้องการของคนออกเป็น 5 ระดับ โดยเรียงลำดับความสำคัญ ดังนี้ (จำนง ไพโรจน์ 2533 : 16-18)

1. ความต้องการทางกายหรือทางสรีระวิทยา (Physiological Needs)
2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs)
3. ความต้องการทางสังคม (Social Needs)
4. ความต้องการเกียรติยศหรือชื่อเสียงและการยกย่อง (Esteem Needs)
5. ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในตนเอง หรือแสดงความสามารถให้ประจักษ์ ในตนเอง (Self - Actualization Needs)

1.3 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

(ปราณ สุวรรณมงคล 2527 : 83) องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมประกอบด้วยกิจกรรมใหญ่ ๆ 4 ลักษณะคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามโครงการ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ ซึ่งสามารถอธิบายและขยายความได้ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision-making) หมายถึง เป็นขั้นเริ่มต้นของการมีส่วนร่วม ทั้งนี้จะต้องกำหนดระดับของการมีส่วนร่วม กำหนดวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม กำหนดตัวบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วม และกำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินการ ซึ่งในขั้นนี้เป็นการร่วมตัดสินใจหรือกำหนดรายละเอียดที่จะดำเนินโครงการ อาจจะเป็นการตัดสินใจโดยคณะกรรมการของกลุ่มหรือชุมชน (Abraham Sagle and Meni Koslowsky, 2000 : 33-35)

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ (Participation in Implementation) โดยการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยร่วมแรงงาน ร่วมสมทบค่าใช้จ่าย ร่วมสมทบวัสดุอุปกรณ์ และร่วมในการให้ข่าวสารข้อมูลที่จำเป็นตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมโดยเป็นกรรมการของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องในโครงการ หรือร่วมในการบริหารและการประสานงาน

3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ (Participation in Benefits) คือประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา เช่น มีรายได้เพิ่มขึ้น มีเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น หรือมีการกระจายโอกาสทางการศึกษา ประชาชนได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นมีจำนวนบุคลากรด้านการแพทย์ต่อประชาชนเพิ่มขึ้น หรือมีอำนาจในการปกครองเพิ่มขึ้น เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ (Participation in Evaluation) หมายถึง การประเมินผลด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นไปอย่างสม่ำเสมอหรือไม่ และมีอำนาจมากน้อยเพียงใดในการเข้าไปมีส่วนร่วม รวมถึงการประเมินโครงการโดยผ่านกระบวนการทางการเมืองหรือผ่านสื่อมวลชน ต่างๆ

1.4 ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

(นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ 2527:183) จากแนวคิดและปัจจัย ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผนและลงมือกระทำการร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนาการตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

1.5 รูปแบบลักษณะและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

เจมส์ คัดด์ ปีนทอง (2527 : 10) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงานกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

1.6 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

(ทะนะศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ 2539 : 4) การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามผล เป็นกระบวนการ ที่กลุ่มเป้าหมาย ได้รับโอกาสและใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออก และสนองตอบความต้องการของตนเอง หรือของชุมชน โดยอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ มีประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน
2. ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น
3. การดำเนินโครงการจะราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น
4. โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนเพิ่มขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น
5. จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชน

1.7 มาตรการมีส่วนร่วมของประชาชน

Kasperson R.E. และ Breitbandm (Kasperson R.E. และ Breitbandm 1974 : 3 – 4 อ้างถึงใน ไชยชนะ สุธวิราชย์ 2536 : 17) ในการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มีปัจจัยประกอบอื่นอีกหลายประการที่มีส่วนในการกำหนดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ซึ่งได้มีผู้นำเสนอทัศนะเพื่อกำหนดมาตรการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้เสนอมาตรการระดับแรกของการจำแนกว่า การกระทำอะไรจึงจะถือว่าการมีส่วนร่วมหรือไม่ถือว่าการมีส่วนร่วม ซึ่งสรุปได้ 3 ประการ ดังนี้ คือ

1. การกระทำโดยแต่ละบุคคลมิใช่เป็นการกระทำโดยกลุ่ม ซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์หรือได้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เพราะการแสดงออกของแต่ละบุคคลในกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น จะเห็นได้ถึงค่านิยม ความรับรู้ และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล กล่าวคือ กริยาที่ถือว่าเป็นส่วนร่วม ก็คือ กริยาที่มีการแสดงต่อผลและการกระทำนั้น โดยตรงของแต่ละบุคคล
2. ความหนาแน่นของการกระทำ ซึ่งแสดงออกโดยการร่วมกระทำที่บ่อยครั้ง ระยะเวลาของกิจกรรมที่ยาวนาน หรือมีความผูกพัน และมีแรงจูงใจการกระทำ

3. คุณภาพของการเข้าร่วม ซึ่งดูผลและผลกระทบของการกระทำในเบื้องต้น เช่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้างยอมรับความสามารถ และความคิดเห็น มีการทำการประเมินผลแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

ความหมายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

ได้มีการศึกษาและให้ความหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ไว้ดังนี้

เกษม จันทร์แก้ว (2530) ให้ความหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง วิธีการดำเนินการในพื้นที่ที่รับประโยชน์จากน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดการการพัฒนา การเก็บรักษาซ่อมแซมสิ่งสึกหรอให้คืนสู่สภาพ การฟื้นฟูแหล่งน้ำเสื่อมโทรม ให้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไป เพื่อให้สิ่งๆที่ดำเนินการนั้นบังเกิดผลอย่างยั่งยืนต่อมวลมนุษยและธรรมชาติ

ปธาน สุวรรณมงคล (2540) ให้ความหมายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเป็นวิธีการหรือกิจกรรมดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำ การจัดสรรน้ำ การป้องกันและแก้ไขภัยธรรมชาติด้านน้ำ และการป้องกัน แก้ไขมลพิษทางน้ำเพื่อให้สามารถใช้น้ำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2.2.2 หลักการจัดการทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เช่น ดิน ป่าไม้ สัตว์ เป็นต้น ไม่สามารถแยกการจัดการน้ำได้เพียงอย่างเดียว การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำมีขอบเขตของการจัดการที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ในด้านการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำ การจัดสรรน้ำ การป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติ การป้องกันมลพิษทางน้ำ และการบำบัดน้ำเสีย ซึ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบาย และแนวทางในการดำเนินการจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ต้องอาศัยหลักการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน โดยมีผู้ให้หลักการและแนวทางไว้ ดังนี้

ปธาน สุวรรณมงคล (2540) ได้ให้หลักการจัดการทรัพยากรน้ำว่า ต้องคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาอย่างองค์รวม (holistic approach) น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างใกล้ชิด เช่น ดิน ป่าไม้ ในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ

2. มีลักษณะของสหวิทยาการ (interdisciplinary) การจัดการทรัพยากรน้ำเป็นการนำความรู้จากหลายหลายวิธีมาใช้ในการจัดการทรัพยากรน้ำ เช่น ด้านวิศวกรรมศาสตร์ด้านเศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และด้านสังคมวิทยาและมนุษย์วิทยา ครอบคลุมตั้งแต่การออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากน้ำ เทคโนโลยีการก่อสร้างเพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์ตามนโยบายผู้บริหารประเทศ ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับน้ำในชุมชน รวมถึงการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำระหว่างกลุ่มคนในสังคม เป็นต้น

3. อยู่ภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) เป็นการผสมผสานการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมกับของทรัพยากรต่าง ๆ

4. มีความเป็นเอกภาพ (unity) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย จะต้องมีความเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้สอดคล้องกับระบบนิเวศตามธรรมชาติ

5. มีความเป็นเครือข่าย (Network) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องเน้นเครือข่าย ในที่นี้หมายถึงเครือข่ายของทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย และเครือข่ายของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำเหล่านั้น อันได้แก่ รัฐ เอกชน และประชาชน

6. การมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) น้ำจัดเป็นสมบัติสาธารณะที่ทุกฝ่ายในสังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อจัดหาที่มีคุณภาพและตอบสนองวัตถุประสงค์ของการ ใช้น้ำได้นับตั้งแต่การจัดหาเพื่อการอุปโภค อุตสาหกรรม รวมไปถึงการรักษารักษาวงจรชีวิตของสิ่งมีชีวิตในน้ำได้

2.2.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

ประธาน สุวรรณมงคล (2540) ได้เสนอปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การจัดองค์กร ได้แก่ การจัดรูปแบบโครงสร้างองค์การบริหารในรูปของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ จำเป็นต้องสอดคล้องกับลักษณะของทรัพยากรธรรมชาติอื่นที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย และพึ่งพิงซึ่งกันและกัน ได้แก่ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ ที่อยู่ในเขตลุ่มน้ำ อันมีลักษณะการจัดองค์กรมีผลต่อการจัดการทรัพยากรน้ำแตกต่างกันกล่าวคือการจัดองค์กรในแนวตั้ง องค์กรลักษณะนี้ทำให้การดำเนินงานขาดความเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันในแนวราบ ดังนั้น การจัดองค์กรที่ดี ต้องจัดให้เหมาะสมกับความเชื่อมโยงของทรัพยากรธรรมชาติ ในลักษณะเครือข่าย โดยจัดให้มีระบบการประสานงานระหว่างองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

2. งบประมาณ ในการบริหารทั่วไป งบประมาณเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานเกิดการขับเคลื่อนของทรัพยากรการบริหารไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ งบประมาณที่จัดสรรในแต่ละด้านจึงเป็นตัวชี้วัดทิศทางการพัฒนาขององค์กรว่าให้ความสำคัญกับงานด้านใด

2.3 ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ

ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อให้เป็นไปตามหลักการและสามารถบรรลุวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ข้างต้น ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การจัดการน้ำอุปโภคบริโภค
2. ยุทธศาสตร์การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต (เกษตรและอุตสาหกรรม)
3. ยุทธศาสตร์การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย
4. ยุทธศาสตร์การจัดการคุณภาพน้ำ
5. ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมและป้องกันการพังทลายของดิน
6. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมใจ เลเมะรัตน์ (2544:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในจังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในจังหวัดขอนแก่น
- 2) สภาพการจัดการแหล่งน้ำ การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ และปัญหาและอุปสรรคในการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก
- 3) ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก

4) เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งน้ำของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจแตกต่างกัน โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในโครงการชลประทานขนาดเล็กจังหวัดขอนแก่น จำนวน 153 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ ในเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน 2543 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Window เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติ - test และ F-test ผลการวิจัยมีดังนี้

ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งน้ำของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ พบว่า สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก จำนวน 8 เรื่อง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย จำนวน 14 เรื่อง และไม่มีส่วนร่วม จำนวน 14 เรื่อง และ ไม่มีส่วนร่วม จำนวน 9 เรื่อง โดย 5 เรื่องที่สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังข้อมูลการก่อสร้างการสมทบแรงงานในการขุดคลองส่งน้ำ การกำจัดวัชพืช

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะในการพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม ดังนี้

- 1) ควรส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำเข้าร่วมกิจกรรมบำรุงรักษาแหล่งน้ำและปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มและคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำควรมีการประสานแผนงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอรับการสนับสนุนกิจกรรมต่อเนื่อง
- 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดฝึกอบรมหรือให้ความรู้แก่กรรมการและสมาชิกกลุ่มในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม กฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม บทบาทสมาชิกกลุ่ม การดำเนินงานกลุ่มผู้ใช้น้ำและการผลิตทางการเกษตร
- 3) ควรส่งเสริมให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดทำแผนงานประจำปี และมีการติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มอย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง

นิศาชล ทองขาว (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงสาเหตุของเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้น้ำ และบทบาทการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการความขัดแย้งในการใช้น้ำจากลุ่มน้ำแม่ตาช้าง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยชาวบ้าน ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้างตอนกลางที่อาศัย อยู่ในตำบลบ้านปง จำนวน 367 คน และผู้นำชุมชน กำหนดผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 20 คน โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อถาม ความคิดเห็น ถึงสาเหตุของการเกิดปัญหาความขัดแย้ง การเข้ามา มีบทบาทและส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำใน 2 ลักษณะ คือ

1. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกหรือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
2. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ SPSS ใช้สถิติการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และใช้ค่า Chi-square หาค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เพื่อทดสอบสมมติฐานในการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า

1. การเพิ่มของประชากรและผู้ประกอบการรีสอร์ท โรงแรม มีส่วนสำคัญที่เป็น สาเหตุทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในการแย่งชิงน้ำโดยเฉพาะผู้ประกอบการที่เป็นนายทุนที่กักเก็บน้ำไว้ใช้เฉพาะกิจของตนโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ความขัดแย้งในการแย่งชิงน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จัดเป็นปัญหา ทางด้านสังคมและเป็นปัญหาสาธารณะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นส่วนใหญ่ เสียประโยชน์จากกลุ่มนายทุนที่เข้ามาบุกรุกเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทำให้การเอื้อเฟื้อแบ่งปันมีน้อยลง
2. การรวมตัวกันของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำมีสาเหตุหลายประการ คือ ปัญหาการเพิ่มของประชากรและผู้ประกอบการรีสอร์ท โรงแรม ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในการอุปโภค บริโภค ปัญหาการบุกรุก การตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการรุกรานน้ำสาธารณะ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญ ที่ผลักดันให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักและรวมตัวกัน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ควร และไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรน้ำถ้าจะมีก็เพียงเข้าร่วมประชุมในหมู่บ้าน หรือร่วมแสดงความคิดเห็นในเวทีอื่น ๆ เท่านั้น

เสื่อ อภิชิตเกรียงไกร (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการทรัพยากรน้ำ กรณีพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งภาคประชาชนได้มีความพยายามที่จะใช้กระบวนการต่าง ๆ มาแก้ปัญหา แต่ก็ยังไม่เห็นผู้หนึ่งผู้ใดหรือองค์กรหนึ่งองค์กรใดมีความสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครบถ้วน และมีความยั่งยืน ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มุ่งเน้นเฉพาะปัญหาเรื่องทรัพยากรน้ำเท่านั้น

เพื่อวิเคราะห์ถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีฐาน ความเชื่อว่าการที่ประชาชนผู้ซึ่งเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรน้ำโดยตรง มีบทบาทในการจัดการ ทุกขั้นตอนของกระบวนการจะทำให้การจัดการปัญหาต่าง ๆ มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลยิ่ง การศึกษาได้ค้นหาความต้องการของประชาชนในการ

เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตามหนึ่ง โดยพิจารณาจากความเป็นไปได้ จากบริบทของสังคมไทย โดยเฉพาะเงื่อนไขจากนโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่

วิธีการศึกษาได้ใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ ใช้ทั้งการสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างชุมชน มหาชัย จำนวน 205 คน ใช้การสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ใช้การเดินทางสำรวจข้อเท็จจริงและการสังเกต

ผลการศึกษาพบว่าประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง เคยมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำค่อนข้างน้อยหรือน้อยมาก ทั้งบทบาทในการนำเสนอปัญหา แจ้งหรือเข้าร่วมประชุมเพื่อค้นหาสาเหตุ บทบาทในการร่วมวางแผนดำเนินการ บทบาทในการออกค่าใช้จ่าย บทบาทในการออกแรงหรือเข้าร่วมแก้ไขปัญหา และบทบาทในการร่วมติดตามประเมินผล การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ นั้นมักมีแรงจูงใจจากการชักนำ หรือริเริ่มจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะประชาชน คิดว่าหน้าที่ในการจัดการนั้นเป็นเรื่องของหน่วยงานราชการเท่านั้น ประชาชนไม่ควรยุ่งเกี่ยวแต่หากหน่วยงานราชการใด ๆ มาชักชวนหรือขอรับรองก็พร้อมที่จะเข้าร่วมมือด้วย ส่วนใหญ่แล้วยังไม่มี โครงการความร่วมมือดังกล่าวอย่างเป็นระบบและจริงจังจะมีแต่โครงการระยะสั้นในรูปแบบง่าย ๆ ตามนโยบายเฉพาะหน้า บทบาทของประชาชนยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง ในขณะที่หน่วยงานราชการระดับล่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำและองค์กรพัฒนาเอกชน มีบทบาทมากขึ้น และได้พยายามที่จะประสานบทบาทของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำลำตะคองนี้ เพื่อร่วมกันบริหารจัดการแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ เพราะการกำหนดบทบาทที่ชัดเจนของแต่ละภาคส่วนนั้นยังไม่ได้เริ่มแต่อย่างใด โอกาสต่าง ๆ ยังเป็นเพียงข้อบัญญัติในนโยบายและกฎหมายเท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย เป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา และจากการสัมภาษณ์ ตัวแทนชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ภาคธุรกิจในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา จำนวนทั้งสิ้น 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้วิจัยในการเก็บรวบรวม ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยข้อมูลในเชิงคุณภาพนั้น ได้มาจากแบบสอบถามประชาชนที่มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา และการสัมภาษณ์ตัวแทนจากผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ เกี่ยวกับการสำรวจความคิดเห็นสภาพทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำ สถานการณ์และสภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้มาจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและบันทึกข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สำหรับกระบวนการหรือแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่นำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากประชาชนที่มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา จังหวัดสงขลา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกการสัมภาษณ์ ด้วยการจดบันทึกข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสอบถาม การสัมภาษณ์ เพื่อกำหนดปัจจัยที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำ โดยแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้ เพื่อทำความเข้าใจกับความเหมือนและความแตกต่าง ความหลากหลายของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์โดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ จากนั้นทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและทำการวิเคราะห์ ข้อมูลโดยใช้การตีความข้อมูล อธิบายและสร้างข้อสรุปจากข้อมูล แล้วนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างครบถ้วน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ทำการลงรหัสและบันทึกข้อมูล เชิงปริมาณจากแบบสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำคลองอุตุตะเภา ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ ลุ่มน้ำคลองอุตุตะเภา ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ ส่วนใหญ่มีทั้งเพศหญิงและเพศชาย อยู่ในช่วงวัยทำงานอายุระหว่าง 35 – 57 ปี จบระดับการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มีรายได้ค่อนข้างสูง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำระดับปานกลาง ในการศึกษาสถานการณ์ทรัพยากรน้ำ ค้นหาสาเหตุของปัญหาและการจัดลำดับความสำคัญ วิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหาในการร่วมวางแผนดำเนินการ ร่วมการออกแรง ค่าใช้จ่ายหรือเป็นผู้บริจาคทรัพย์สิน ร่วมติดตามประเมินผล การเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ นั้นเข้ามาในบทบาทของคณะกรรมการร่วมเป็นผู้ประสานระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน โดยมีแรงจูงใจจากผู้นำของชุมชนหรือจากหน่วยงานภาครัฐ ที่มีภารกิจที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำทุกกลุ่มในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมได้แลกเปลี่ยนและเสนอแนะความคิดเห็น วิธีการแก้ไขปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เพื่อให้การเกิดความสำเร็จในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ สามารถแก้ปัญหาจากการใช้ทรัพยากรน้ำได้อย่างยั่งยืนได้นั้น โดยภาครัฐให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำในภาคประชาชน เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ มีส่วนร่วมในขั้นตอนศึกษาค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและความต้องการของชุมชน ที่ผ่านมาการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐยังคงประสบปัญหาหลายประการ ทั้งประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการและการจัดทำระบบฐานข้อมูล การบังคับใช้กฎหมาย ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรน้ำที่ผ่านมาเกิดจากความเข้มแข็งของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ชุมชนเกิดการเรียนรู้และสร้างกระบวนการจัดการน้ำที่เหมาะสมเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มความเข้มแข็ง เกิดเป็นเครือข่ายภาคประชาชน มีการทำงานที่มีกระบวนการคิด ไตร่ตรอง ตัดสินใจและลงมือทำร่วมกัน ภายใต้การบริหารจัดการของชุมชนเอง ดังนั้น เพื่อให้การเกิดความสำเร็จในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำในภาพรวมสามารถแก้ปัญหาจากการใช้ทรัพยากรน้ำได้อย่างยั่งยืนได้นั้น จำเป็นที่ภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำในภาคประชาชน การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ประกอบกับข้อค้นพบจากวิจัยซึ่งนอกจากการให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนแล้ว การบริหารจัดการความขัดแย้งและการสร้างความเข้าใจร่วมกัน รวมไปถึงการสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำก็ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญเนื่องจากในพื้นที่ลุ่มน้ำหนึ่งๆจะมีกลุ่มทางสังคมที่หลากหลาย เมื่อสามารถสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้งทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มได้แล้ว ก็จะช่วยส่งเสริมให้การบริหารจัดการน้ำเป็นไปด้วยความราบรื่น

รวมไปถึงแนวทางการสำเร็จและปัจจัยที่คาดว่าจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอุตะเกาได้ เช่น การบริหารจัดการน้ำโดยใช้องค์ความรู้ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผสมผสานเข้าด้วยกัน การใช้นวัตกรรม ความรู้ความเข้าใจธรรมชาติและประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ปัญหา การใช้ระบบการจ่ายค่าตอบแทนให้กับผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมด เพื่อที่จะให้มีประสิทธิภาพและควรดำเนินการอย่างยุติธรรม โปร่งใสการตั้งกลไกการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง การให้ค่าชดเชยสำหรับชาวบ้านที่รักษาผืนป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำ จากปัจจัยทั้งหมดหากมีการผสมผสานปัจจัยต่างๆเหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว คาดว่าจะสามารถนำไปสู่การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และนำไปสู่ความยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอุตะเกาได้ในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำคลองอุตะเกา ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ ทั้ง 10 ประการดังกล่าวพบว่า มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอื่นๆ หลายทฤษฎี การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องมีองค์ประกอบด้านกฎหมายและสิทธิเกี่ยวกับน้ำ ระบบการบริหารราชการที่กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การวางแผนการจัดการลุ่มน้ำและการจัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระบบ คือ ระบบข้อมูลลุ่มน้ำและระบบข้อมูลพื้นฐาน ควรมีการกำหนดมาตรการเพื่อให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่นๆ เช่น ป่าไม้ ที่ดิน เพื่อช่วยสนับสนุนให้การพัฒนาทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างได้ผล และควรออกกฎหมายและกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมและการใช้ทรัพยากรน้ำ เพื่อให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการลุ่มน้ำในระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องเริ่มต้นตั้งแต่การจัดระบบระดับท้องถิ่นให้ได้มาตรฐานก่อน รวมทั้งมีการผสมผสานการบริหารจัดการที่ใช้ ภูมิปัญญาของชุมชนในท้องถิ่นด้วยและต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอย่างชัดเจน เพื่อให้เข้ามามีส่วนรับผิดชอบและสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและทรัพยากรอื่นๆอย่างเต็มศักยภาพ อีกทั้งต้องมีการประมวลกฎหมายต่างๆรวมทั้งกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบและบรรทัดฐานในการปฏิบัติงานร่วมกัน การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ ควรพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง คือ การส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองโดยยึดหลักเกณฑ์สำคัญ ได้แก่ การมีประสิทธิภาพ ความโปร่งใสเป็นธรรม ความยั่งยืนถาวรอย่างมีเอกภาพแบบบูรณาการ ด้วยการจัดตั้งองค์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยมีรูปแบบองค์กรทุกระดับมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ประกอบด้วย ผู้แทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสัดส่วนที่เหมาะสม มีระบบข้อมูล การวางแผนที่ดี สามารถปฏิบัติอย่างได้ผลตามเป้าหมาย มีกฎระเบียบข้อบังคับที่ยอมรับและเป็นธรรมกับบุคลากรทุกฝ่าย การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับและทุกขั้นตอน โดยบูรณาการการจัดการทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง เช่น ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ องค์กรพัฒนาและมีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน การพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในอนาคตต้องดำเนินการแบบบูรณาการโดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิต ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักและให้มีการมีส่วนร่วมกำหนดแนวทางอย่างเป็นองค์รวม โดยการบูรณาการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ (น้ำ ดิน ป่าไม้ มนุษย์) การบูรณาการทรัพยากรการบริหารจัดการ การบูรณาการองค์กรและหน่วยงาน การบูรณาการด้านปัญหาแผนงานและโครงการ รวมทั้งปัจจัยทางวิชาการ โดยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบฐานข้อมูล การบูรณาการขั้นตอนในกระบวนการบริหารจัดการลุ่มน้ำ โดยการจัดการแบบผสมผสานการดำเนินงานทุกกิจกรรมและทุกหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของผู้ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับของการบริหารจัดการ การกระจายอำนาจการบริหารจัดการไปสู่ระดับลุ่มน้ำและระดับท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น แนวทาง

ความสำเร็จในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ นั้นจำเป็นต้องมาจากการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการน้ำโดยชุมชนเป็นหลัก การให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่น การให้อำนาจแก่ท้องถิ่นเป็นผู้สามารถบริหารและควบคุมได้อย่างเต็มที่ มีการจัดทำแผนดำเนินการของคณะกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำ การมีส่วนร่วมในการคิดและการปฏิบัติการระหว่างรัฐบาล ท้องถิ่น คณะกรรมการลุ่มน้ำและภาคประชาชนอย่างจริงจัง โดยใช้มาตรการจูงใจและการใช้อาสาสมัครเพื่อช่วยให้บรรลุผลตามเป้าหมาย เน้นการปลูกฝังให้ความรู้แก่ประชาชน ส่งเสริมความตระหนักให้ทุกฝ่ายเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ลุ่มน้ำโดยผ่านกระบวนการให้การศึกษาอย่างทั่วถึง สถาบันการศึกษาระบุเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับลุ่มน้ำและคุณภาพน้ำในหลักสูตรการเรียนการสอนและการกระตุ้นจิตสำนึกอย่างต่อเนื่อง การใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่สอดคล้องกันตลอดทั้งลุ่มน้ำและเน้นความร่วมมือของทุกส่วนราชการ โดยการจัดสรรงบประมาณดำเนินการร่วมกันเพื่อมาใช้ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ นอกจากนี้ คณะกรรมการลุ่มน้ำและภาครัฐจะร่วมกันแสวงหาทุนจากการบริจาคและแหล่งทุนภายนอกเพื่อนำมาเพิ่มเติมสนับสนุนให้แผนงานและโครงการต่างๆ สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ รวมทั้งมีการทำข้อตกลงร่วมกันที่จะดูแลรักษาลุ่มน้ำอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และประการสำคัญที่สุดคือ การให้ชุมชนเป็นฐานในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการลุ่มน้ำ เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนลุ่มน้ำให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการดำเนินการวิจัยและพัฒนาในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง และสามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในพื้นที่ได้อย่างเห็นผลเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

2. ควรทำการศึกษาวิจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ให้มีประสิทธิภาพเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในพื้นที่ลุ่มน้ำอื่นๆ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการทั้งในระดับลุ่มน้ำหลักและระดับประเทศ

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก รองศาสตราจารย์ ดร. กฤติยา ยงวณิชย์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำแนะนำและคำปรึกษา ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง และขอกราบขอบพระคุณผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8 ตัวแทนในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาทุกท่าน ซึ่งได้กรุณาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงาน จนทำให้การค้นคว้าอิสระฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

กรมทรัพยากรน้ำ. 2546. คู่มือปฏิบัติงานด้านการบริหารจัดการน้ำและประสาทมวลชน. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและประสานมวลชน.

กรมทรัพยากรน้ำ. 2546. การบริหารจัดการน้ำของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กรมทรัพยากรน้ำกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรรณิกา ชมดี. 2529. “การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย และสังคมศาสตร์,มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คณะกรรมการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ.2558. แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ.

เกษม จันทร์แก้ว. 2530. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม : กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง.2527.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณการพิมพ์.

ณัฏฐา วิชฌิตกรมรรักษ์.2526 “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่น ตำบลคุ้มพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” ;วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ภาควิชาสังคมศาสตร์.

นดา ดำริห์เส็ม. 2542. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนของประชาชนในชุมชนบ้านควน. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

นิรันดร์ จารุเวทย์. 2527. กลวิธีแนวทางและวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณการพิมพ์.

ปธาน สุวรรณมงคล. 2540. การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ.รายงานการวิเคราะห์โครงการปรับภาคราชการสู่ยุคโลกาภิวัตน์.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กองกลาง สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

ปาริชาติ วลัยเสถียร.2542. เอกสารประกอบการศึกษาวิชา ส.ค.651 : ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชน สาขาพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไพรัช เตชะรินทร์.2527. นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณการพิมพ์.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี.2526. หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย.

อดิน ระพีพัฒน์.2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณ.

อดิน ระพีพัฒน์.2539. พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : กระบวนทัศน์และนโยบาย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)